

קביעת רגע המוות

- (א) **יומא פה**. ת"ר "עד היכן הוא בודק? עד חוטמו. ויש אומרים עד לבו. בדק ומצא עליונים מתים, לא יאמר כבר מתו התחתונים. מעשה היה ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים. נימא הני תנאי כי הני תנאי דתניא מהיכן הולד נוצר? מראשו שנאמר ממעי אמי אתה גוזי, ואומר, גזי נדרך והשליכי. אבא שאול אומר מטיבורו ומשלח שרשיו אליך ואילך. אפילו תימא אבא שאול-עד כאן לא קא אמר אבא שאול התם אלא לענין יצירה, דכל מידי ממציעתיה מיתצר אבל לענין פקוח נפש אפי' אבא שאול מודי דעיקר חיותא באפיה הוא דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. אמר רב פפא מחלוקת ממטה למעלה אבל ממעלה למטה כיון דבדק ליה עד חוטמו שוב אינו צריך דכתיב כל שאר נשמת רוח חיים באופיו.
- (ב) **שולחן ערוך הלכות שבת סימן שכט ד'**, "אפילו מצאוהו מרצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה מפקחין ובודקים עד חטמו, אם לא הרגישו בחטמו חיות אז ודאי מת לא שנא פגעו בראשו תחלה לא שנא פגעו ברגליו תחלה". ומבואר מש"ס ופוסקים, דע"י בדיקת חוטמו וכח נשימתו הוא סימן מומחה לחיים ולמוות.
- (ג) הנה, **ידוע היום ע"פ מדע**, דהכח הנשימה הוא מהמוח, Brainstem והכח פעימת הלב הוא Reflexive וצריך לידע אם כוונת הגמרא הוא לעמידת הלב, או הכח הנשימה, או שניהם יחדיו.
- (ד) ועיין רמב"ם שופטים הלכות אבל פ"ד ה', דהצטריך עוד לשהות מעט יותר מחשש נתעלף ע"ש.
- (ה) הנה, צריך לקבוע ידיעת רגע המוות לעינים שונים: א), לידע מתי חל חיוב קבורה- שלא יקברו קודם לכן, ושלא לאחר ללא צורך אחר כן. ב) אם צריך להשתדל לפקוח עליו, בין בשבת, ובין בחול. ג) אם מותר לשתול איבריו להציל חולי אחר שיש בו סכנה.
- (ו) ע' תשובת **חתם סופר יו"ד שלח**, דכנראה נתפשט המנהג ללון המת ג' ימים, מחשש עילוף ובנה מנהגם על הא דאיתא במסכת שמחות פ"ח 'שמבקרים על המתים עד ג' ימים, ופעם אתח חי אחד אחרי כן כ"ה שנים והוליד בנים'. וממילא הוצרכו להמתים ג' ימים, עד שנתעכל הבשר. והחת"ס הרעש עליהם, "ע"כ קבל מרע"ה השיעור מהלכה למשה מסיני או שסמכו עצמן אקרא כל אשר רוח חיים באפו דהכל תלוי בשימת האף. והמשיך שם, "וע"כ כלל הוא לכל המתים שזהו שיעור המקובל בידינו מאז היתה דת ד' לגוי קדוש וכל הרוחות שבעולם אם ימלאו חפניהם רוח לא יזיזונו ממקום תורתנו הקדושה". "כל שאחר שמוטל כאבן דומם ואין בו שום דפיקה ואם אח"כ בטל הנשימה אין לנו אלא דברי תורתנו הקדושה שהוא מת ולא ילינו אותו".
- (ז) ע' **תשובת חכם צבי ס' עו**, דאיירי אודות תרנגול דאחר שחיטתו לא מצאה הלב-וחששו לטריפת דניטל הלב. וכתב החכ"צ במסמורות, דאין שום אפשרות לחיות בלא לב, ודאי היה שם ונאבד. ותוך דבריו שם כתב, דגם כוונת הגמרא דצריך לבדוק החוטם אפילו ממטה למעלה, היינו משום דחוששין דבאמת יש דפיקת הלב, רק דלאו אדעתייהו. והכל תלוי בלב, וכל בדיקת חוטם הוא רק להבחין אולי יש עדיין חיות פורתא מצד לבו. ובאמת כן מבואר מלשון רש"י שם, "דזימנין דאין חיות ניכר בלבו וניכר בחוטמו". וכן נקט באגרות משה חי"ד חלק ב' סימן קמו.
- (ח) ונמצא, אפילו אם ידוע לנו דאין לו כח בנשימה עצמאית, אם הלב עדיין דופק, נחשב כחי. עוד הוסיף **האג"מ**, וכן **בספר שבט הלוי** חו"מ ח"ז רלה, ועוד או"ח ח"ח פו, דבלאו הכי, השיעור בגמרא הוא אך ורק כליכא שום הרגשת חיות, אבל באופן דיש איזה חיות נרגש, צריך לחוש למיעוט דהוא עדיין חי, אפילו לו יצויר דבדיקת החוטם הוי עיקר מצד עצמו.
- (ט) Harvard Criterion for brain death-cessation of respiratory function, neurological confirmation of complete brain death.
- (י) **משנה אהליות פ"א מ"ו**- הותזו ראשיהן אע"פ שמפרסין טמאים כזנה הלטהה שמפרסות.
- (יא) ודנו רבי שלמה זלמן אויערבאך אי 'מיתת מוח' נחשבת כהותז ראשו. וכשמע דהיתה מעשה באשה אחת 'מיתת מוח' דהולד ולד של קיימא, הוכיח דמיתת מוח אינה נחשבת כמותה, ע"פ הגמרא ערכין דהיכא דמתה האשה, הולד מת ראשונה. וע"כ דאינה נחשבת כמת. וע"כ עשו נסיון עם כבשה אחת מעוברת, דהותזה ראשה ממש, וג"כ היתה אפשר להוליד ולד קיימא. וע"כ ע"י life support שאני, ואע"פ דנחשב מת, עדיין יכול להוליד. וממילא היכא דע"י בדיקת נחשבת מת מוח, **לגמרי** היה אפשר לדון כהותז ראש, אע"פ דהלב דופק. רק כתב שם, דאין סומכין ע"ז דליכא נסיון בברירות דבאמת מת כל חלקי המוח. והוי ספק רציחה.

Halachic Point of Death

- 1) How far do we check for life? We check the nose-whether or not there are signs of breathing. Others say we check the heartbeat. Rav Papa says, everyone agrees that we need not check past the nose, ie, breathing, rather they argue whether no discernable pulse is found.
- 2) The halacha follows the first view, that the main vital sign to check is the breathing.
- 3) Today, it is medically accepted that the brainstem controls the respiratory system, while the heart beat is more reflexive- it is physically possible to not have respiratory function while the heart continues to beat.
- 4) It is important to have criteria to determine the actual point of death for at least 3 reasons: 1, burial, 2, whether we must violate Shabbos to rescue, 3, if organ harvesting would be permitted.
- 5) The Chasam Sofer reports an erroneous custom of waiting 3 days for the body to begin decay- the basis of this custom was that we can't be certain regarding the precise point of death, and we must wait. The chasam sofer was adamant that burial may not be pushed off, and we are obligated to rely on the signs that our Sages have given us. Halacha l'moshe m'sinai
- 6) The Chacham Tzvi asserts that the primary sign of life is the heartbeat-it is impossible to live without a heartbeat, and the main criteria is the heartbeat. The checking of the breathing is merely a more reliable way to ascertain that the heart is no longer beating.
- 7) According to this opinion, if the heart is beating, the patient is considered still alive.
- 8) Rav Moshe Feinstein, along with Rav Shmuel Wosner assert, that even if the criteria for death would be respiratory alone, if the heart would be beating we would need to concern ourselves with the remote possibility that the patient is among the minority who live without breathing.
- 9) With advent of medical advancement, the Harvard Criteria for death were established- establishing brain death as an acceptable criteria for death.
- 10) The poskim debate whether this is halachically acceptable. A precedent is found in the Mishna in Ohalot, if an animal is decapitated, it is considered dead, and conveys toma. Perhaps brain dead can be compared to decapitation.
- 11) It was documented that a woman brain dead on life support was able to carry a fetus to delivery- this would seem to show that the woman is 'alive' but it has also been documented that a literal sheep that was decapitated was able to carry a pregnancy, so we may still consider dead.
- 12) However, it cannot be proven decisively that the brain is completely dead so we would still need to be strict.